

21:30, Vasárnap (március 4.), Duna World
David Harrower: Kés a tyúkban
91 perc

rendező: Gothár Péter

szereplő:
Lengyel Ferenc
Kocsis Gergely
Fullajtár Andrea

Dunaszínház
A Katona József Színház stúdiószínháza, a Kamra előadásából készített tévéjáték

Egy szegényes falu szélén él fiatal asszonyával Csikós William, a földműves. A házaspár viszonya éppolyan sivár, mint a szántóföld, amelyet megművelnek. Egy napon William maga helyett feleségét küldi őröltetni a molnárhoz...
*
Megmásulás
David Harrower: Kés a tyúkban
Kamra
A vaskos realitás és a jelképi erejű absztrakció keveredik a három figurát mozgató darabban. A keveredést főleg az enyhén mesterkélt költői nyelv teszi lehetővé. A lírabeszéd szinte mindig mesterkélt valamelyes mértékben, hiszen rím, ritmus, egyéb verskellék jobbára szigorúbban zabolázza, a szórend erősebben szédíti, mint a prózát vagy a (nem kötött) drámai szólást. David Harrower eredetileg 1995-ben, Edinburgh-ban bemutatott színművének helyenként drasztikus, másutt morbid s mindenestül groteszk poézise részint önmagából ered: az érdekes nyelvezet nem csupán formai kerete, metronómszerű szabályozója a szövegnek,

hanem a témája is. A Kés a tyúkban a stiláris ráébredés, a nyelvi felnőtté válás nem egykönnyen megragadható folyamatát (is) tárgyazza. Azt a történést, eseményhalmazt, megmásulást, melynek során egy fiatal, falusi asszonyszemélynek saját textusa lesz. Olyan, amelynek fogalmi és képi telítettsége mindinkább szétáradva egy életen keresztül írja majd az embert, az eleinte majdhogynem analfabéta, a hétköznapi artikulálásra képtelen nőt. Írja, mint egy másik (rém)mesét az a mágikus töltőtoll, mely a nem archaikus és nem provinciális tárgyi világ modern fétiseként, az önkifejezés, a tényrögzítés és a megemelt történetmondás eszközeként bűvöli el a földműves Csikós William napszámos hitvesét.

Harrower késő huszonévesen írta, Varró Dániel kora huszonévesen fordította a darabot. A szövegnek határozott névelőket csak nagyon ritkán engedélyező likacsossága, sok mondat furcsa dallamíve, a fülnek szokatlan szóalkotások ráutalnak az angol megfogalmazás persze másképp hatásos trükkjeire, játékaira, de a talentum nem a hűségben, hanem a szuverén nyelvi konglomerátum magyar félálomiságában: a valóságos tettek vízióit föltáró stíluslátomásban tündököl. Varró Dániel hasznosította a népköltészeti fragmentumokat, a diákszókincs garabonciásságát, a külvárosi és vidéki szociolektusokat, a nyelv öngerjesztő, többjelentésű szféráit és tréfáit, s azt is, ami, úgymond, nyomdafestéket nem tűr. A ford. úgy nyújtotta át a Katona József Színháznak azaz a Kamrának a Kés a tyúkban lapjait, hogy tolmácsolása: hűséges újraírás (tehát ő maga is észlelte a műben a hívogató töltőtollat a beszédcsábítást mint lételsajátítást).

A kettős minőségű egyszerre naturalisztikus és elvont dráma istálló- és tintaszagú. A fiatal férj, Csikós William lovak közt (más nőkkel, netán a lovakkal) kiélt érzelmi felviharzásaiból csupán a primitív, követelőző kéjakarás marad barátságtalanul szürke házára és földszínű asszonyára. Az állítólag feleség- és gyermekgyilkos molnár, a falu által kiközösített Gilbert Horn magányában ama írószerszámmal rója életének és gondolatainak krónikáját, hogy lisztfehér házából ne költözködjék ki a szellem világossága. A sok netán és állítólag közötti, kölcsönös férfigyűlölettől sistergő balladisztikus mezőben járja a saját talánjainak és lehetjeinek zarándokútjait a Fiatal nő. A három különböző intenzitású és különböző értéktartalmú akarat közül a legdémonikusabb és a legártatlanabb kioltja a leghitványabbat. A két túlélő (méterekre a pöcegödörbe fojtott halottól) animálisan vad és bűntelenül tiszta szeretkezésben egyesül. Aztán az egyik akarat, elhúzódva a gyilkosság gyanúja és a szodómia emléke elől, nekivág a világnak örökül hagyva a színt immár egymagában betöltő, maga ura asszonyra a töltőtollat.

Ez a történet magában hordozza önnön paródiáját, s magyar színpadon ugyancsak kicsúszhatna akár egy móriczzsigmondos, akár egy nádaspéteres paródia. Sem ezek az önmagukban kiváló világábrázolások, sem a magyar dráma és színjátszás más hagyományai nemigen húzhatók rá Harrower darabjára. Gothár Péter rendező érdeme, hogy rátalált a stilizáció olyan megoldásaira, amelyek a dráma keménységét sem sikkasztják el. Mindenekelőtt az általa tervezett, az eltérésekben is a szimmetria látszatát keltő díszletet említsük. A Kamra két kuckójában egymástól hosszanti pallóval elválasztva húzódik meg Csikós William küszködéstől és fukarságtól dísztelen, az istállóval összenyíló portája, illetve Gilbert Horn némi otthonossággal is megáldott műhelye. Mindkettőt kicsiny kereszt óvja. A szerelmi háromszög krimijében a két férfi nagyjából azonos, mégis végletesen különböző jóslatú háttérrel bír. (Az út mentén kétfelől helyet foglaló nézők ugyan nem mindig, nem mindenhonnan láthatják be a két ikerteret és az eseményeket, de nem nehéz a rekonstrukció, épp az ellenoldal segítségével;

s az esetleges képi hiátusosság megfelel a mű kihagyásos-elhallgatásos szerkesztésmódjának.) A díszletet mesteri világítás tökéletesíti. Williaméknél mintha mindig est vagy éj lenne, a molnárnál mindig hajnal, nappal (pedig megesik ez fordítva is). A fények technikája is bipoláris, stilizáló. A parasztot a kisvalóság tárgyai és árnyai veszik körül. Az iparos munkahelyhajléka oltárszerűen fölfehérlik, malmának egyik falát a reflektorok a történetmondó és metaforikus árnyjáték vásznává feszítik. A Fiatal nő odahaza lomha nyugalmat, állandóságot tapasztal, holott ő csupa pezsgés, a klumpák folyton értelmetlenül is lábra kelnek, leng (alsó és felső deszkázatát külön-külön is jártatva) a titokzatos istállóajtó. A molnárnál súlyosan és fényesen áll minden, ám ha egyszer őrölni kezdenek a faragott malomkövek a gabonát, férfi és nő genitáliái egymást: élettelen és élő is az életet , akkor háborgásba jön, mókás-ijesztően inog az egész kulipintyó. Játékmúzeumi játékdíszlete ez egy játékfalunak noha méretarányos kicsinyítése, színháziassága éppen a riasztó fölnagyítást, a sorsszerűség megjelenítését szolgálja.

Mi kell még a darabhoz? Gothárnál az a tiktakoló előadásritmus, amelybe Orbán György zenei futamai hol csipkét, hol szemfödőt muzsikálnak. S az a bátran megmutatott meztelenség, mely nem rejti, hogy az emberi test (a testember) gyönyörű és rút, rút és gyönyörű. Gothár rendezései mindig hagynak valamiféle képzőművészeti összemlékbenyomást. Ez a dominancia most is, már az est első perceitől növekszik.

A cselekmény két végzet-véglete, a két majdnem-szoba között, az összekötő sávon szinte soha nem történik semmi. Kivételes eset, ha megáll (és telő időt mér) a játék ingája. Fullajtár Andrea nomen est omen a saját nevéből (és több eddigi, a Kamrában játszott szerepéből) kiszakadva lesz a választásszituáció folyton onnan ide, innen oda tartó küldönce. Kihozza, a zsigerekből a mimikába és e gesztusokba ülteti az én- vagy önalkotás folyamatának valószínűleg csak a szüléshez hasonlítható fiziológiáját. Présel, kaszál, kapkod, csapkod, surrog, még leskelődéseiben is erőlködik (erőlködik az igaz és a szép után), s mégis egy fintor, egy mosoly az egész alak. Bizonyára a rendezővel együtt érzékeli, hogy a férjgyilkosságot követően elhagyta őt az író, ezért a tett reflektálatlanságát egy görög drámahősnő méltóságával igyekszik leplezni (az ilyen ritka stílustörések főként abból fakadhatnak, hogy a szerző, debütálásakor, valóban mesterkéltnek hagyott egy-egy részletet, talán remélve, hogy a mórikálás eltakarja az ürességet). A diszharmóniát harmóniának, a harmóniát diszharmóniának élni és láttatni: ezt Lengyel Ferenc tudja a legjobban. Az ő molnárja ismét egy az általa formált erős gyöngék sorából, s magányos háta mögött megint ott a fél Vadnyugat. Két emlékezetes jelenete közül az egyikben kívül reked a centrumon (szeretné kilesni, hogy a nő nehézkes betűkkel mit ír), a másikban ő diktál (nemcsak az erőszakosság centrumából itatja ki kőkemény szeszekkel, de az életből is kitessékeli gyűlölt gyűlölőjét, Williamet). Kocsis Gergely nem él, mint Fullajtár, nem idézőjelez, mint Lengyel: ő a jóféle imitáció szögletességét választja a férj szerepében. Fenyegető félnótás, kéjenccé vénült kamasz.

A kettő plusz egy figurációi tisztán végigkísérhetők Gothár reménytől és reménytelenségtől egyként tartózkodó, a történetet és helyzeteit, az alakokat és sorsukat fölkínáló interpretációjában. A házaspáré az idiotisztikus, a molnáré az intellektuális oldal. Egyedül a Fiatal nő szenvedi vagy leli pozícióját mindkét térfélen. Az egyik férfi kihal, a másik kiél a darabból. S vajon az egyetlen idegyökerezőről, a büntetlenül maradt gyilkosság egyik elkövetőjéről, az asszonyról azt tudjuk-e, hogy a szenvedés, a robot és a vívódás most már

sokat próbált felnőttjeként egy töltőtollat tart a kezében?
Nem, inkább a fordítottját tudjuk.
Egy töltőtollra rámaradt egy ember.
Tarján Tamás

*

A parafatatami reccsenése

Hogy a színészek száma megegyezik a létrehozó színházi műhelyek számával, nem csak matematikailag érdekes (főleg ha egy kőszínház, egy határon túli egyetem és egy független társulat adja ki a hármat), az viszont tényleg csak matematika, hogy körülbelül harmincan voltunk, egy nem sokkal több négyzetméteres térben, az üres térben magában – még technikai pult sem bújt meg egyik sarokban sem. Parafatatami, némi szalma, meg néhány zsák jelzi, hogy falubéli történetről lesz szó, az első mondatok pedig azt, hogy komoly dolgok fognak előkerülni. Olyan komoly dolgok, amikről nagyon nehéz nem közhelyszerűen és nem andalító ködösséggel beszélni.

Szerelem, irodalom, értelem és Isten. Ezek körül folyna a dráma valahol Angliában, egy szende, jóravaló, butácska asszony, az őt keményen tartó parasztember férje, és egy kollektíve utált, művészi lélekkel megáldott molnár között. A sztoriszintű konfliktus klasszikus szerelmi háromszög, azzal a csavarral, hogy a parasztember, Csikós William legszebb kancája négyszögesíti a háromszöget. Spirituális szinten pedig a szende, ridegen tartott lány a könyveken kikupálódott molnárnál találja meg először önmagát, ekkor metafizikailag, majd később testileg is egyesülnek, a kettő között pedig megszabadulnak a háromszög felesleges csúcsától. Persze happy endre esély sincsen.

Bár az amatőr jelző a színlap szerves részét képezi, az előadás igazából minden attribútummal rendelkezik, amivel egy színházi előadás rendelkezni szokott. Inkább a következetlen stílus, a nézőkre fordított figyelem alacsony foka, valamint az energiák központosításának hiánya deficites az előadásból. Így lehet, hogy a szimbolikus szexuális aktust (szigorúan ruhában, három másodpercbe sűrítve, hangeffekttel megtoldva) nem sokkal később egy monokinis felkínálkozás követi, ami nem azért meglepő, mert félmeztelen női testet látunk – ilyen megesik –, hanem mert a jelenség tökéletesen elüt az addigi kissé lilás, esztétizálós légkörtől. Hasonlóan nehezen összeegyeztethető az egyébként igen keményen elcsattanó pofonok konkrétsága az alapkerettel, bár kétségtelen, hogy ezek a jelenetek legalább felpezsdítik a nagy

szünetekkel megszakított lassú cselekményfolyamot.

A színészek pedig láthatóan nem kímélik sem magukat, és koncentráltságban sincs hiány, de Guary Alexandra a feleség szerepében minden pillanatban nagy elánnal játszik nagy érzelmeket, azonban ezt mindenféle dramaturgiai ív nélkül teszi, így igen csekély hatásfokkal tud csak hatni. Kroó Balázs a kitaszított, intelligenciájában ellenállhatatlan Gilbert Hornt az igézés képességével nem ruházza fel, semmilyen atmoszférát nem teremt köré, így az teljesen életképtelen marad. Tóth Máté viszont a kemény, buta, kissé gonosz Williamhez egyszerű, de maximálisan karakterkompatibilis eszközöket talál, és az arányait is jól érzi a játéknak. Annak a játéknak, amit a drámaiság mintha teljesen felemésztett volna.

Szerelemről, irodalomról, értelemről és Istenről ebben a formában nem nagyon tud Botos Bálint rendezése bármi relevánsat állítani, nemhogy egészet, de még csak részleteket is nehezen adnak ki a színpadi események, pedig nagyon szeretne üzenni valamit. Talán túlzottan is. Így pedig az előadás saját súlya alatt recseg-ropog, bár szerencsére össze mégsem törik.

Zsedényi Balázs

*

David Harrower
Kés a tyúkban
MEK - ISMERTETŐ

Valahol a világ végén, egy szegényes, primitív falu szélén él a földműves, Csikós William fiatal asszonyával. A férfi és a fiatal nő viszonya éppolyan sivár és durva, mint a szántóföld, amelyet megművelnek. Egy napon William maga helyett a feleségét küldi a molnárhoz, megőrletni a gabonájukat. A falu babonás gyanakvással, gyűlölettel és félelemmel tekint a molnárra, akit varázslónak tartanak, mert írástudó ember: könyveket olvas és naplójába mindent följegyez, ami történik vele. Félve és gyanakodva közelít hozzá a fiatal nő is, de találkozásuk megindítja őt a világ és önmaga felfedezése felé vezető úton: nem vár többé arra, hogy beavassák a titkokba, hanem maga keres választ a saját kérdéseire, és maga akar neveket adni a dolgoknak, amelyeket megismer....

Az 1966-ban született skót drámaíró, David Harrower első darabját 1995-ben mutatták be az Edinbourgh-i Traverse színházban, majd Londonban, New Yorkban, Los Angelesben,

Norvégiában, Dániában, Berlinben. 1997-ben a német színikritikusok az év legjobb külföldi darabjának díjával tüntették ki. A Kamrában Gothár Péter a fiatal költő, Varró Dániel fordításában rendezi meg a darabot.

"Egy távoli faluban élő nő fölfedezi a közvetlen környezetén túli világot. Felfedezésének kulcsa a nyelv, amelyhez egy művelt idegen révén jut hozzá. David Harrower darabja leegyszerűsítve a tudás és tudatlanság közötti konfliktusról szól. Varázsát a finom karakterrajzoktól és a földközeli nyelvben ragyogó költői gyöngyszemektől nyeri. "

(Andrew Burnet, The List)

"Harrower darabja figyelemreméltó. Vannak olyan darabok, amelyek megteremtik a maguk világát, de ez a saját pszichológiáját is megalkotja. Zavarbaejtően ismerős és idegen egyszerre. ... A darabban minden le van bontva valamiféle kopár, elemi állapotáig, maga a nyelv is ritkán megy túl az alany-állítmány-tárgy egyszerűségén.

Különös, rejtélyes darab, amely még sokáig fogja kísérteni a nézőt."

(Mark Fisher, The Herald)

"Ez a darab vonakodva nyílik meg, hogy megmutassa sötétlő bejáratokkal és eltemetett élményekkel teli belsejét. A nyelve tele van leleményes lírai trükkökkel, elvarázsoló többértelműséggel amely az egyszerű szavakat új életerővel és súllyal ruházza fel."

(Chris Small, The Scotsman)

http://mek.niif.hu/00200/00275/#